

ТЕРОРИЗМ ЯК ЗАГРОЗА ОСОБИСТІЙ БЕЗПЕЦІ

Аналізуються поняття безпеки та права на безпеку, тероризм як потенційна загроза особистій безпеці.

Ключові слова: безпека, право на безпеку, особиста безпека, тероризм.

Анализируются понятия безопасности и права на безопасность, терроризм как потенциальная угроза личной безопасности.

Ключевые слова: безопасность, право на безопасность, личная безопасность, терроризм.

The article examines the concept of security and right to security, terrorism as a potential threat to personal security.

Key words: security, right to security, personal safety, terrorism.

Право жити в безпеці в усі часи було елементарним правом людини, необхідною умовою розвитку суспільства, запорукою людського добробуту. Право на безпеку є складною за структурою і змістом категорією, йому притаманні невідчужуваність і невід'ємність як зовнішня і внутрішня межа, тобто природна рівність усіх людей та відсутність у індивіда можливості позбавити себе права на безпеку незалежно від усвідомлення ним сутності своїх дій і чи співвідносяться такі дії з добровільністю його волевиявлення. Специфічним щодо цієї категорії є те, що вона проявляється у внутрішньому ставленні людини до свого права, в бажанні скористатися ним. Це підтверджується тим, що право на безпеку є у будь-якої людини, тобто неможливо відмовитися від притаманного людській натурі; впливає з неї та відповідає гідному життю й індивідуальній самореалізації і, наразі, визнається суспільством і державою найвищою цінністю.

Проблемам терористичних загроз, удосконаленню засобів і методів боротьби з цим явищем, а також аналізуванню безпеки, права на особисту безпеку фізичної особи присвятили свої роботи Л.І. Глухарєва, П.М. Рабінович, М.І. Хавронюк, В.В. Горлинський, О.О. Пунда, Г.В. Новицький та ін.

Ураховуючи думки, висловлені дослідниками різних галузей, маємо за мету проаналізувати соціальний феномен тероризму як загрозу особистій безпеці фізичної особи.

Насамперед зазначимо, що поняттям «безпека» визначають стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішньої та внутрішньої загрози. Витоками цього були спроби визначити це поняття ще у XVII-XVIII ст. «Зонненфельс уперше розділив поняття «безпека» на безпеку людини та безпеку суспільства. Він вважав, що для конкретної людини стан безпеки означає приватну, особисту безпеку, а для держави – стан, при якому відсутні загрози суспільств в цілому»¹. На підставі аналізування міфологічних та релігійних джерел, соціально-філософської спадщини В.В. Горлинський дійшов висновку, що людство завжди прагнуло до безпеки як такого стану суспільства, для якого притаманні стабільність і гарантія захищеності. Прагнення досягти стану безпеки особою, сім'єю, нацією, людством, оцінка безпеки як соціального блага, усвідомлення суспільством потреб у ній дають підставу характеризувати

цей феномен як цінність найвищого рівня – соціально-політичний ідеал². У західних політологічних дослідженнях 80-х років ХХ ст. (Р. Ульман, Б. Бузан) обґрунтовується значення «людського виміру» в проблемах національної безпеки та основою поняття «безпеки» визначається саме особистість. Ураховуючи це звучить висновок про те, що у деяких випадках сама держава може бути основним джерелом загроз для окремої людини, а інтереси безпеки особистості і держави можуть не тільки не збігатися, але іноді навіть суперечити. Цей новий підхід у вивченні проблеми безпеки започаткував термін «безпека людини», що офіційно визнаний та застосований у «Програмі розвитку ООН», «Хартії європейської безпеки», офіційних документах ОБСЄ тощо.

Право на безпеку є і суб'єктивним правом, тобто єдністю чотирьох елементів – право-поведінки, право-вимоги, право-претензії і право-користування. Право-поведінка розглядається як: а) можливість поводитися активно; б) здійснювати будь-які дії, передбачені юридичними нормами, і не заборонені законом. У праві на безпеку – це будь-яка діяльність фізичної особи, спрямована на забезпечення власного біологічного існування. Право-вимога полягає у вимозі від оточуючих виконання їхніх юридичних обов'язків, а право-претензія дозволяє уповноваженій особі застосувати апарат примусу стосовно тих, хто порушує її право. Можливість пред'явити свої вимоги у потенційних претензіях створює особливий стан захищеності будь-якого права людини і, права на безпеку, зокрема. Спираючись на конституційні норми, зазначимо, що кожна людина (громадянин) має право на державний захист встановлених прав і свобод. Зокрема, ст. 22 Конституції України проголошує гарантування та неможливість скасування конституційних прав і свобод, а ст. 55 декларує право кожної людини будь-яким не забороненим законом способом захищати свої права і свободи від порушень й протиправних посягань. Право на безпеку як право-користування означає можливість користування соціальним благом.

На нашу думку, правом на безпеку можна вважати усю сукупність закріплених у конституційно-правових (а звідси й інших галузевих) нормах юридичних можливостей індивіда, що пов'язані з реалізацією його волі і захистом особистого життя (здоров'я) та/або своїх близьких від посягань інших осіб. Володіння правом на безпеку є «передумовою здійснення інших прав людини й громадянина». За умови, що безпека може бути об'єктом загроз, «втрачається сенс у будь-якому праві особи, навіть у праві на життя, оскільки вона (безпека) буде становити загрозу життю»³. Абсолютний характер безпеки людини, як цінності, означає одну з найвищих у системі інших прав.

Розглянемо «тероризм» як потенційну загрозу особі, її особистій безпеці.

Насамперед зазначимо, що Генеральною Асамблеєю ООН тероризм названий однією з глобальних проблем нашого часу, а успішність протидії тероризму значною мірою залежить не тільки від бажань і можливостей держав та стану міждержавної співпраці у цій сфері, а й від рівня накопичених теоретичних знань про це явище загалом, практичного досвіду боротьби з ним.

Тероризм об'єктивно проявляється як здійснення насильницьких дій стосовно певних осіб чи груп населення і завжди публічно (вибухи, підпали тощо). Спеціалісти передбачають, що у майбутньому задля розширення фронту прямого впливу на суспільну думку терористи будуть вдаватися до нападів на атомні станції, нафтопереробні лабораторії, що виготовляють хімічні чи бактеріологічні засоби, та інші небезпечні об'єкти. Як свідчать зарубіжні джерела в різних

країнах терористи вже неодноразово погрожували застосуванням засобів масового ураження, намагалися заволодіти ними, виготовляти і, навіть, застосовувати їх.

Порівняно новітньою загрозою є інформаційна зброя в руках терористів. Експерти в галузі інформації застерігають, що завдяки невеликим габаритам потрапляння такої зброї до терористів або її самостійне виготовлення цілком реальне, а шкода від виведення з ладу якого-небудь великого обчислювального центру, наприклад, служби керування повітряним рухом чи залізницею, незрівнянно більша, ніж від застосування таких терористичних методів, як вибухи бомб чи захоплення заручників.

У світі зростає розповсюдження технічних засобів для здійснення акцій інформаційного тероризму. З'являються компанії, які за помірну плату підбирають людей для вирішення конкретних завдань, а також є особи, здатні грамотно застосовувати такі пристрої (більшість з них – колишні співробітники спецслужб).

Найвирогіднішими, на думку спеціалістів, є диверсії на атомних електростанціях, ядерних об'єктах та об'єктах з хімічною чи бактеріологічною зброєю. Низьку компонентів цих видів зброї можна придбати легальними комерційними каналами. Не є проблемним вирощування і зберігання «сибірської виразки», кількість можливих жертв від застосування якої порівнюють із застосуванням термоядерної зброї. У деяких країнах мали місце випадки отруєння чи погроз отруєння води, харчових продуктів, напоїв тощо.

Ураховуючи це, можна констатувати, що тероризм як загроза людству, особистій безпеці кожної людини стала катастрофогенним фактором щодо безпечно-го існування всього живого у планетарному масштабі.

Далі зазначимо, що «право на особисту безпеку... органічно пов'язане з приватною сферою, особистістю... дає можливість сформувати систему «безпека-небезпека» у співвідношенні взаємної поведінки між людьми»⁴. Особисту безпеку можна розуміти як відсутність будь-якої загрози або ризику для людини від будь-якого або будь-чого. Особиста безпека уміщує в собі право особи перебувати у стані відсутності можливої загрози. Це право є суб'єктивним за характером і пов'язане з особистістю носія цього права, тобто особисту безпеку можна розглядати як те, що у конкретний час особа вважає для себе безпечним.

Звідси здійснення особою права на особисту безпеку пов'язане з потребою утримуватися від створення загрозової ситуації для себе та інших осіб, а також з реалізацією права на протидію впливові «ситуації загрози» або «ситуації ризику». «Підпадати під загрозу або під безпосередній вплив небезпеки особа має право лише самостійно, не створюючи при цьому ситуації «втягнення» у небезпеку інших осіб, які її оточують. Особа має право самостійно вирішувати про можливість підпадати під небезпеку та мати право на можливість припинення дій в умовах небезпеки або ризику її виникнення»⁵.

Виокремлюють основні рівні ситуації особистої небезпечності як сукупності дій або можливості дії певних чинників, у певному місці протягом певного часу та внутрішньої суб'єктивної оцінки їх як небезпечних для учасника: 1) ситуація особистого ризику – ймовірність небезпеки; 2) ситуація особистої загрози – усвідомлення реальності та конкретності негативного впливу небезпечної ситуації; 3) ситуація особистої небезпеки – безпосереднє сприйняття особою дії небезпечних чинників.

Ураховуючи це, ще більше усвідомлюється антилюдські загрози терористич-

них дій.

У світі діє (на жаль) велика кількість терористичних груп та організацій серед яких «ЕТА», «РАФ», «Червоні бригади», «Бойові комуністичні групи», «Єврейські захисники», «Хезболла», «Браття мусульмани» та ін. Вони нерідко спрямовують свої дії проти суверенітету та незалежності інших держав, конкретних осіб.

Одними з найнебезпечніших є акти міжнародного тероризму, що відкрито вчиняються групами, керівництвом до дії яких є теорії, які виправдовують чи обґрунтовують законність застосування терору і насильства задля вирішення національних і міжнародних питань.

Зважаючи на те, що тероризм подолав національні кордони, можна виокремити такі його типи, як: внутрішній – дії громадян однієї держави проти своїх співвітчизників у межах власної території; транснаціональний – дії громадян однієї держави проти своїх співвітчизників, але на території іншої держави; міжнародний – групи терористів зміксовані за національною ознакою вчиняють терористичні акти у третій країні⁶.

Тероризм вважається системним явищем, елементи якого взаємопов'язані та спрямовані на досягнення мети. Терористи намагаються деморалізувати населення. Передбачається та ідеологічно обґрунтовується сценарій залякування, який включає не тільки стрільбу, вибухи бомб, а й манеру поведінки – незвичний одяг і маски, войовничу риторику, психологічний пресинг – все це покликано пригнітити почуття особистої безпеки кожної людини, спричинити паніку і хаос, деморалізувати, залякати суспільство.

Арсенал засобів, що використовують терористи, надміру різноманітний. На сьогодні, зокрема, це – зенітні ракетні комплекси; комп'ютерні віруси та спеціальні програми для знищення баз даних ЕОМ; генератори електромагнітних імпульсів; хімічна, бактеріологічна та ядерна зброя; об'єкти її виробництва; об'єкти транспортування і зберігання такої зброї та відходів її виробництва.

Необхідно сказати, що об'єктом терористичної діяльності у широкому розумінні є суспільні відносини: зовнішні – між державами, народами, націями, класами, партіями, угрупованнями; внутрішні – всередині таких формувань. Предметом злочинів можуть бути комунікаційні засоби, форми і процеси, які крім прямої чи опосередкованої шкоди об'єкту посягання, застосовуються терористами для цільового впливу на певні групи населення.

Звідси випливає, що суспільні відносини є системоутворюючим фактором суспільної безпеки як комплексного правового інституту, покликаного забезпечити безпеку прав та інтересів держави і суспільства, усіх і кожного.

Констатуючи наявність та модерновість терористичних явищ, необхідно і системною повинна бути боротьба з ними. Боротьба з терористичною діяльністю, яка через свою багатofакторність передбачає застосування сил і засобів різних рівнів та способів реалізації комплексної протидії, може мати перспективу у тому випадку, коли система запобігання і протидії не тільки еквівалентна справжньому статусу явища, а й забезпечена на належному рівні в оперативно-правовому значенні. Ураховуючи міжнародний характер сучасного тероризму, Україні, вочевидь, необхідна інтеграція з європейськими правоохоронними структурами у цій сфері та з відповідними електронними інформаційними системами. Все це, сподіваємося, матиме позитивний результат, сприятиме нерозповсюдженню тероризму, безпечному, у цьому сенсі, життя кожної людини, відчуття нею захищеності.

1. *Новицький Г.В.* Теоретико-правові основи забезпечення національної безпеки України: Монографія. – К.: Інтертехнологія, 2008. – С. 21. 2. *Горлинский В.В.* Аксиологический дискус безопасности как социального феномена // Практична філософія. – 2004. – № 2. – С. 113. 3. *Лендюра М.* Право людини на безпеку в аналітичній юриспруденції через призму філософсько-правової думки // Право України. – 2008. – №8. – С. 56-57. 4. *Пунда О.О.* Поняття та проблеми здійснення особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування людини: монографія. – Хмельницький-Київ, 2005. – С. 228. 5. Там само. – С. 233. 6. *Крутов В.В.* Теоретико-правовые и тактико-специальные проблемы борьбы с терроризмом (опыт системного исследования): Монография. – К.: Изд-во Академии СБ Украины, 1998. – 284 с.